

Інна ЗАБОЛОТНА (Київ)

**СПЕЦІАЛЬНІ ІСТОРИЧНІ ДИСЦИПЛІНИ.
ДОВІДНИК: НАВЧАЛЬНИЙ ПОСІБНИК
ДЛЯ СТУДЕНТІВ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ
ЗАКЛАДІВ / РЕДКОЛ.: В. А. СМОЛІЙ (ГОЛ. РЕД.);
І. Н. ВОЙЦЕХІВСЬКА (КЕР. АВТ. КОЛ.), В. В. ТОМАЗОВ,
М. Ф. ДМИТРІЄНКО ТА ІН. – К.: ЛИБІДЬ, 2008. – 520 с.**

Відомим фактом є те, що історія як наука базується на систематизованих об'єктивних знаннях про минуле. У практиці і теорії історичного дослідження важливу роль відіграють спеціальні історичні дисципліни, які дають можливість залучити, проаналізувати й використати максимальну кількість різноманітних історичних пам'яток, добути з них усі необхідні свідчення, переконатись у достовірності одержаної інформації.

Підвищений інтерес в українській науці початку 1960-х рр. до спеціальних (допоміжних) дисциплін і, відповідно, поява ґрунтовних наукових праць з цієї тематики привели до якісно нового рівня їхнього розвитку. У наш час простежується тенденція до зростання кількості спеціальних історичних дисциплін, що зумовлено розвитком історичних і джерелознавчих наук та відгалуженням нових напрямів знань від традиційних.

Новий довідник “Спеціальні історичні дисципліни”, що є об'єктом цієї рецензії, ставив своїм завданням їхню цілісну систематизацію, визначення функцій і місця кожної дисципліни в загальній системі споріднених наук, а також сприяння вирішенню відповідних науково-методологічних проблем. Високий науковий рівень видання було досягнуто завдяки залученню до його складання солідного висококваліфікованого авторського колективу. Актуальний науковий проект був реалізований завдяки творчим зусиллям вчених провідних академічних наукових інституцій та вищих навчальних закладів, а також наукових співробітників НБУВ, центральних державних архівних та музейних установ.

Довідник складається з передмови, а також 62 нарисів про спеціальні галузі та дисципліни історичної науки, кожен з яких доповнено вибраною бібліографією. Викладу матеріалу передують “Зміст”, відомості про авторів, список скорочень.

У передмові обґрунтовується необхідність і навіть нагальність видання такого збірника, що продиктовано потребою з'ясування ролі спеціальних іс-

торичних дисциплін (СІД) у сучасному гуманітарному соціумі, а також узагальнення набутого досвіду та актуалізацією особистих здобутків фахівців з цієї галузі історичних знань.

Видання відзначається високою поліграфічною культурою. Книга надрукована на доброму папері з належним художнім оформленням, добіркою світлин, що стосуються предмета досліджень.

При дотриманні наукового стилю тексту статей авторам вдалося досягти ясності і дохідливості викладу, що дає можливість користуватись довідником не лише фахівцям, студентам ВНЗ, яким безпосередньо адресоване видання, а й значно ширшій аудиторії. Привертає увагу розширення кола розглядуваних СІД за рахунок нових (модерних) спецдисциплін (історична інформатика, семіотика, фемінологія, просопографія, бібліопегістика, атрибутика та ін.), що зумовлено розвитком процесу історичних досліджень, удосконаленням методики виявлення, прочитання історичних джерел та їх критичного аналізу при застосуванні методів інших наук, використанні новітніх технологій¹. Разом з тим, упущено деякі дисципліни, як, наприклад: папірологія, фонодокументалістика, філігранологія, філокартія, філателія, кінофотознавство, неографія та ін.

Переважає більшість уміщених у збірнику статей відзначається значною інформативністю, зокрема щодо виникнення і становлення тієї чи іншої дисципліни, історіографії її дослідження, в якій простежується історична тяглість традиції національної джерелознавчої думки та враховуються тенденції розвитку зарубіжної історичної науки. Помітним є намагання дотримуватись єдиної структурної схеми допису, а саме: визначення дефініції дисципліни, предмета та об'єкта її дослідження, окреслення понятійного апарату, визначення принципів і методів дослідження, з'ясування міждисциплінарних зв'язків тощо.

Методологічну основу спеціальних історичних досліджень становить системний підхід до опрацювання матеріалу, вивчення предмета в контексті загальних процесів і явищ. Як свідчить зміст дописів, розробка методологічних і теоретичних засад, підготовка навчальних курсів з основних СІД здійснюється на базі опанування як українським, так і світовим досвідом. Наведений фахівцями аналітичний матеріал підтверджує необхідність комплексного підходу до вивчення історичного джерела при широкому використанні в історичному дослідженні методів і прийомів різних історичних дисциплін і галузей науки.

Довідник дає змогу простежити еволюцію дефініцій розглядуваних дисциплін, розширення їхнього предметного поля та понятійного апарату в сучасних умовах. Відзначаючи недостатню розробленість окремих СІД, низка авторів наголошує на проблемних і дискусійних питаннях, зокрема

¹ Спеціальні історичні дисципліни: Навч. посібник / В. О. Замлинський, М. Ф. Дмитрієнко, Т. А. Балабушевич та ін.; за ред. В. О. Замлинського, М. Ф. Дмитрієнко. – К., 1992. – 324 с.; Див.: Джерелознавство історії України. Довідник / Ред. кол. М. Я. Варшавчик, Г. В. Боряк, І. Н. Войцехівська, Я. С. Калакура та ін. – К., 1998. – 212 с.

щодо певних дефініцій, трактування предмета дослідження, термінологічного апарату, місця окремих дисциплін у загальному комплексі.

Досить яскраво презентовано нові історичні дисципліни (кліометрія, історична інформатика та ін.), що дає змогу зрозуміти їх значення для історичної науки, зокрема у прискоренні опрацювання значної кількості масових джерел, у структуризації кількісної інформації, збереженні, передачі та обробці історичного матеріалу засобами комп'ютерних технологій. У той же час відзначаються головні проблеми у розвитку цих дисциплін: обмежене використання інформаційних технологій в історичній освіті, недостатня кількість відповідних фахівців тощо.

У довіднику значну увагу приділено процесові інституалізації наукових дисциплін, створенню мережі відповідних закладів, установ, центрів, товариств тощо. Деякі автори зупинились на впровадженні у практику новітніх інформаційних і організаторсько-управлінських технологій щодо функціонування відповідних установ, зокрема музейних та архівних. У кількох статтях знайшло місце відображення державної політики щодо розвитку спеціальних історичних дисциплін, окреслено законодавчу базу, що сприяє їхньому функціонуванню.

Важливим є дослідження процесу виокремлення в загальнонауковому спектрі історичних аспектів певних дисциплін, зумовлене їхньою орієнтацією на вирішення завдань історичної науки (історична бібліографія, історична географія, історична топоніміка, історична картографія, історична текстологія, історична метрологія, історична демографія та ін.).

Проте, на нашу думку, одне з основних завдань рецензованого видання – обґрунтування сучасної моделі комплексу СІД – не можна вважати вирішеним остаточно, що пояснюється, насамперед, різними, часто суперечливими підходами в зарубіжній і вітчизняній науці до бачення суті й функцій деяких галузей наукових знань, і, як наслідок, невизначеністю їхнього дисциплінарного статусу. Слід зауважити, що не в усіх дописах розкриваються теоретичні та прикладні завдання і проблеми репрезентованої дисципліни. Інколи порушується хронологія викладу в межах тематичних блоків. В окремих дописах трапляються стилістичні огріхи. На нашу думку, доречним було б також схематичне зображення субдисциплінарних і міждисциплінарних зв'язків у межах комплексу СІД.

Незважаючи на це, подібні зауваження загального характеру все ж не зменшують вартості рецензованого видання, яке можна вважати успішним кроком на шляху до узагальнення досягнень українських і зарубіжних вчених у вивченні спеціальних історичних дисциплін. Довідник також знайомить читачів з основними теоріями та науковими школами, пов'язаними з процесом становлення історичних та суміжних з ними наук. Висвітливши істотні зрушення в системі українських спеціальних історичних дисциплін, рецензований підручник окреслює перспективи й нові тенденції їхнього розвитку.